

EL

A TRAVÉS DELS DOCUMENTS
DE LA BC

Sumari

1. Presentació	2
2. La Biblioteca de Catalunya	3
3. Els primers textos	4
3.1. Activa't I	5
4. Els textos prefabrians	6
4.1. Activa't II	7
5. Els textos postfabrians	8
5.1. Activa't III	9
5.2. Activa't IV	11
6. Bibliografia	12

1. Presentació

Fins fa ben poc s'havia dit que al segle VIII el català ja es podia considerar una llengua diferent del llatí, però els recents estudis situen els primers mots al segle IV. Tanmateix, les primeres manifestacions escrites que es conserven són del segle XI, com el *Llibre dels Jutges* i els *Greuges de Guitart Isarn*. Les *Homilies d'Organyà*, text emblemàtic conservat a la Biblioteca de Catalunya, estan datades a cavall entre els segles XII i XIII.

Al dossier didàctic que us presentem, hem volgut fer un itinerari del català a través d'alguns textos que es conserven a la Biblioteca de Catalunya. La nostra intenció és que els documents ens ajudin a mostrar l'evolució d'aquesta llengua al llarg dels segles i a veure com ha anat canviat amb exemples concrets.

Com que fer un repàs exhaustiu era inabordable, hem escollit tres moments de la vida del català. Començarem amb els primers textos escrits en llengua catalana que conserva la Biblioteca de Catalunya, tant manuscrits com impresos; continuarem amb un seguit de documents prefabrians, és a dir, fets abans de la norma ortogràfica que va establir Pompeu Fabra, i acabarem amb un conjunt de textos moderns, que segueixen les normatives actuals. Cada tema consta d'una breu explicació i d'una activitat didàctica que us permetrà fer una ullada a la història d'aquesta llengua.

El català, amb una llarga història i una gran quantitat de mostres documentals, com veurem tot seguit, té avui dia una vitalitat controvertida. Segons l'*Atlas de las lenguas del mundo en peligro* publicat per la Unesco, és la llengua minoritzada més viva d'Europa i segons el darrer baròmetre de les llengües al món, publicat pel Ministeri de Cultura francès aquest 2024, la dotzena més influent.

2. La Biblioteca de Catalunya

La Biblioteca de Catalunya és la biblioteca nacional, una de les més importants de Catalunya. Va ser creada fa més de cent anys amb la voluntat de posar al servei de la societat el coneixement i, en especial, el relacionat amb el patrimoni de Catalunya, convertint-se en la millor biblioteca per conèixer i investigar la cultura catalana i tot allò que en forma part.

El fons de la BC ha anat creixent principalment a través de compres, donacions i per dipòsit legal. De fet, a partir de l'any 1976, la BC comença a rebre un exemplar de bona part del que s'edita a Catalunya. A partir de 1981, rep tota la producció bibliogràfica de manera regular. Això vol dir que, quan busqueu quelcom que hagi estat publicat a Catalunya a partir d'aquell any, ben segur que ho trobareu a la BC! Alguns d'aquests documents són consultables a les plataformes digitals on la Biblioteca participa com ARCA (*Arxiu de Revistes Catalanes Antiques*) i MDC (*Memòria Digital de Catalunya*), entre d'altres.

Des de l'any 1939, la BC està ubicada a l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona, un important edifici gòtic, de grans dimensions, construït entre els segles XV i XVIII. Sorgit de la unió de diferents hospitals barcelonins medievals, va ser l'hospital més gran de Catalunya durant molts segles. L'hospital va estar en funcionament fins al 1928, quan es va traslladar al nou Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau a l'Eixample.

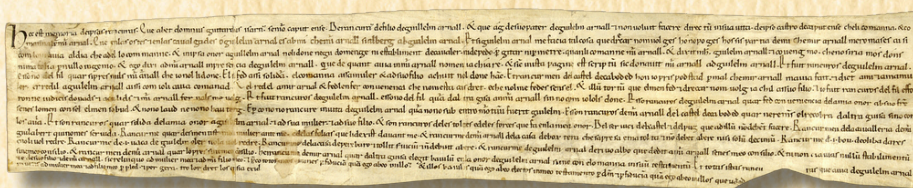

3. Els primers textos

n la presentació d'aquest dossier hem explicat que les *Homilies d'Organyà*, conservades a la Biblioteca de Catalunya, són una de les primeres representacions del català escrit i, potser, el document més emblemàtic sobre els orígens del català. Són uns sermons destinats a la predicació de l'*Evangelí*, escrits a finals del segle XII i inicis del XIII.

La Biblioteca custodia també un altre document, *Els Greuges de Guitart Isarn*, del segle XI, fonamental per a l'estudi de la formació del català escrit.

Els Greuges de Guitart Isarn, [1080-1095]

El català va tenir una expansió considerable durant els segles XIII i XIV, com mostra la proliferació d'obres literàries. S'han conservat força manuscrits que recullen textos originals de diferents autors, així com les primeres traduccions literàries al català.

Així mateix, són nombrosos els textos legislatius, com ara el *Llibre del Consolat de Mar*, que va ser traduït a molts idiomes, a partir de l'original en català. Es tracta d'un compendi de dret marítim que va regir el comerç a la Mediterrània i va servir de base per a l'actual dret marítim internacional.

Moltes d'aquestes obres —fins llavors manuscrites— van ser objecte de les primeres impressions. *Les Trobes en Lahors de la Verge Maria* és el primer text literari imprès a la península Ibèrica per Lambert Palmart el 1474 i inclou quaranta poemes en català, quatre en castellà i un en italià. A aquesta edició incunable n'hi van succeir d'altres.

Altres exemples d'obres literàries impreses en català als inicis de la invenció de la impremta serien *El Llibre de les dones*, escrit per Francesc Eiximenis entre 1387 i 1392, la novel·la de cavalleries *Tirant lo Blanc* i l'obra d'Isabel de Villena, *Vita Christi*, que narra la vida de Crist a partir de personatges femenins i des d'una perspectiva molt avançada a la seva època.

Una mica posterior és la impressió d'obres com *Blanquerna*, del mallorquí Ramon Llull, escrita el 1283, però impresa per primera vegada el 1521, o les *Obres de mossen Ausiàs March*, el gran poeta renaixentista valencià.

3.1. Activa't I

Una hora

Individual

Llengua catalana i Literatura

Competència comunicativa i digital

Objectius

Comprendre l'evolució de la llengua catalana i descobrir-ne les característiques lèxiques i gramaticals de l'època.

Què has de fer?

Busca un fragment d'un text medieval, com un fragment de *Tirant lo Blanc* o el *Llibre de les dones*. Identifica i comenta elements lingüístics diferents dels actuals: lèxic arcaic, construccions gramaticals, formes verbals, etc. A continuació fes un petit glossari de termes antics amb les seves versions modernes.

terme antic	versió actual

4. Els textos prefabrians

Fins al segle XV el català havia estat la llengua cortesana i de l'alta cultura, però arran dels esdeveniments polítics i socials, progressivament comença la castellanització en tots els àmbits de la societat. Entre els segles XVI i XVII bona part de la noblesa abandona el català com a llengua de cultura, tot i que es manté com a llengua oficial a l'administració. Tanmateix, amb el *Decret de Nova Planta*, el 1716, per primer cop en la història el català deixa de ser la llengua oficial; només perdura en l'ús privat i la literatura popular, en forma de goigs, nades, romanços, tractats de pietat, hagiografies, etc.

El català d'aquests segles pateix una influència del castellà, tant en construccions com en vocabulari, perquè es considerava una manera de modernitzar i enriquir la llengua. Trobem algunes figures que hi destaquen, entrant ja en el Barroc, com Francesc Vicent Garcia, el *Rector de Vallfogona*, màxim exponent de la poesia barroca, l'obra del qual ha estat reivindicada amb motiu dels quatre-cents anys de la seva mort. L'obra presenta molts trets del cultisme característic de la llengua del Barroc i al mateix temps sovint reflecteix el llenguatge popular.

A finals del XVIII i principis del XIX destaca una altra figura de la literatura més popular, Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, que al llarg de gairebé cinquanta anys escriu un dietari, el *Calaix de sastre*, sense cap intenció literària. El seu és un català natural, ple de barbarismes, castellanismes i expressions populars, amb influències barroques.

Coincidint amb els moviments del romanticisme i del nacionalisme a tota Europa, al segle XIX arriba la Renaixença, un moviment que persegueix la modernització i la recuperació de la cultura catalana i de la seva llengua. El 1833 es publica *Oda a la Pàtria*, de Carles Aribau, que ha estat considerat el text inicial d'aquest moviment. Aquesta recuperació del català té dos corrents diferenciats, la que defensava un català popular, el de la parla diària, que s'havia anat omplint de dialectalismes i castellanismes; o la d'un català acadèmic i literari, que podia ser de tradició medieval o basat en la llengua dels segles XVI, XVII i XVIII.

Nueva planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña. Barcelona: Joseph Texidò, [1716 o post.]

Entre els autors més destacats de la Renaixença distingim Jacint Verdaguer, que amb obres com *Canigó* torna a situar el català com a llengua literària culta, autors de teatre com Àngel Guimerà, de narrativa com Narcís Oller i a finals del segle XIX, ja en el Modernisme, poetes com Joan Maragall. De tots ells tenim textos originals a la biblioteca.

4.1. Activa't II

- Una hora i mitja
- Individual
- Llengua catalana i Literatura
- Competència comunicativa i digital

Objectius

L'objectiu principal d'aquesta activitat és fomentar la comprensió i l'anàlisi de la història i la cultura popular catalana mitjançant la investigació i l'observació de fonts primàries. A més, es promou una reflexió comparativa entre el passat i el present per identificar l'evolució de les tradicions, així com dels costums socials i culturals.

Què has de fer?

Entra a la plataforma de la MDC (*Memòria Digital de Catalunya*) i navega per la col·lecció anomenada *Calaix de sastre*. A l'interior d'aquesta col·lecció, localitza l'apartat dedicat a les festes majors. A continuació escull un fragment que expliqui la celebració d'una festa d'algun poble de Catalunya.

Llegeix amb atenció el fragment seleccionat i analitza els aspectes següents:

- Personatges o grups socials que hi apareixen.
- Costums i hàbits característics de l'època.
- Menjars tradicionals.
- Moda i indumentària del moment.
- Danses o altres activitats culturals.

Després, si la festa que has escollit encara se celebra en l'actualitat, compara la descripció antiga amb la manera com es viu avui dia. Destaca les diferències més evidents en els costums, els participants o la forma de celebrar-ho.

Lo carrer del Hospital, ó, Relació del bullici, importancia y fets notables que s'observan en eix carrer. [Barcelona: Imp de Joseph Gaspar, 1860]

5. Els textos postfabrians

A finals del segle XIX al voltant de la revista l'Avens i de l'editorial del mateix nom s'aplega un grup de persones que tenien clar que la llengua era un instrument de cultura i que, si es volia estendre el seu ús a tots els àmbits de la vida, era necessari fixar-la i normativitzar-la. Amb aquest objectiu van engegar una intensa campanya proposant la fixació literària del català, a partir d'una aproximació de la llengua escrita i parlada.

El 1906 va tenir lloc el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana on es va debatre sobre com havia de ser aquesta llengua moderna. L'any següent es crea l'Institut d'Estudis Catalans i la seva Secció Filològica, que amb Pompeu Fabra al davant seran els encarregats de definir i fixar el català modern.

Entre el 1913 i el 1932 l'IEC publica les Normes ortogràfiques, el Diccionari ortogràfic i el

Diccionari general de la llengua catalana. La majoria d'escriptors, intel·lectuals, editorials i entitats culturals de l'època van adoptar les normes fabrianes, i es pot dir que al començament de la dècada dels anys trenta la codificació lingüística proposada per Fabra i l'IEC estava plenament consolidada. Així ho podem veure en textos d'escriptors com Miquel Salvat-Papasseit, o en revistes com el Baluart de Sitges, que s'adapta ràpidament a la nova normativa.

Amb tot, hi va haver alguns escriptors i institucions que s'hi van resistir. Entre ells, Narcís Oller, mort el 1930, que mai les va acceptar, tot i que va transigir que les seves obres completes, publicades els anys vint per Gustavo Gili, adaptessin la nova ortografia.

Durant la dictadura franquista, en què l'ús del català va estar restringit a l'àmbit privat, la fixació i consolidació de les normes va servir perquè qui el volia escriure, aprendre o ensenyar tingués una normativa que el guiés. També va servir perquè un cop acabada la dictadura, la represa i l'extensió de l'ús del català fos més ràpida i uniforme.

La Veu de Catalunya

La Veu de Catalunya, Any 16, Núm. 2693
(13 oct. 1906), Ed. Mitjanit, p. 3

L'IEC ha continuat amb la seva funció normalitzadora, seguint l'evolució de la llengua a la societat. Ha elaborat noves edicions del *Diccionari de la llengua catalana* i de la *gramàtica*. El català és una llengua viva, que evoluciona amb els que el parlen i escriuen, i les diferents revistes que conserva la biblioteca i que es poden consultar en línia a *RACO* (*Revistes Catalanes amb Accés Obert*) en són una bona mostra.

5.1. Activa't III

Dues sessions d'una hora

Individual

Llengua catalana i Literatura

Competència comunicativa i digital

Objectius

Entendre la importància del Primer Congrés de la Llengua Catalana en el context de la normalització del català.

Què has de fer?

Reflexió sobre el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906)

1. Investiga sobre el context històric, social i cultural que envoltava el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. A continuació, explica breument com era la realitat lingüística del català a principis del segle XX.
2. Quines eren les expectatives i reaccions de la societat davant el Congrés? Consulta diaris de l'època per descobrir què pensaven diferents sectors socials sobre aquest esdeveniment i com el valoraven, i ofereix una breu explicació.
3. Identifica els impulsors principals del Congrés i descriu de manera sintetitzada el seu rol en el camp cultural i polític de l'època. A continuació cerqueu exemples de les conseqüències que va tenir el Congrés en l'evolució de la llengua catalana i en la seva projecció internacional.

Per donar resposta a aquestes qüestions, podeu accedir i investigar el portal *ARCA* (*Arxiu de Revistes Catalanes Antiques*), on trobareu premsa digitalitzada de l'època que us serà útil per aprofundir en el tema.

Creació d'un manifest lingüístic:

Escriu un manifest breu que inclogui:

1. Una reflexió sobre la importància del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i com aquest va ajudar a dignificar i protegir el català.
2. Propostes i accions que pensis que són necessàries avui dia per fomentar l'ús del català i garantir-ne la seva preservació en el futur.

MANIFEST

5.2. Activa't IV

Una hora

Individual

Llengua catalana i Literatura

Competència en comunicació i competència digital

Objectius

Aquesta activitat té com a objectiu identificar i analitzar les dues tendències polítiques descrites en el text de *L'Avens* i comprendre com aquestes influïen en la concepció de la llengua escrita. A més, es proposa reflexionar sobre l'evolució de la llengua catalana, debatent entre la preservació de la norma i la tradició o la seva adaptació als usos actuals i globals, valorant els avantatges i inconvenients de cada perspectiva.

Què has de fer?

Llegeix aquest text i respon les preguntes a continuació:

[...] en lo catalanisme, en lo qual s'observen avui dues tendències summament divergents, per mes que en la apariència sembla que convergeixen a un mateix fi per lo mer fet de titularse catalanistas. Los uns sols desitjan lo progrés y millora de Catalunya, y els altres se fan sectaris de la idees més enrederides, amb la pretensió de fer renàixer coses, que si bé esqueien a la Catalunya del temps passat no se les engiponaria la Catalunya del segle XIX. [...] No cal dir que nosaltres nos posarem al costat dels més avançats [...]. Nosaltres, no podent resistir la vergonya que'ns causa al fullejar una revista catalana, lo veure tants parers en la ortografia mirarem d'unificar-la lo més possible y no usarem termes antiquats sinó quant nos en faltin dels que'estan en us.

L'Avens, la època, Any 2, Núm. 1 (1 gener 1882), p. 1-2

1. Llegeix atentament el text i identifica les dues tendències del catalanisme que s'hi descriuen.
2. Defineix breument cadascuna d'aquestes tendències i el seu objectiu principal.
3. Explica quina és l'opinió que el text expressa sobre aquestes dues tendències. És neutre, crític o favorable?
4. És important preservar un català normatiu i lliure d'influències externes com els anglicismes, o bé cal permetre que la llengua evolucioni per adaptar-se als usos quotidians i a la globalització? És possible trobar un equilibri entre tradició i adaptació? Pot comportar riscos?

Si vols aprofundir en el tema o obtenir més informació, pots explorar els articles disponibles a les revistes del portal [RACO](#).

6. Bibliografia

Alturo i Perucho, Jesús. *Lletres que parlen: els orígens del català*. Barcelona: La Magrana, 2023.

Cardellach i Busquets, Pau. *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, 2021.

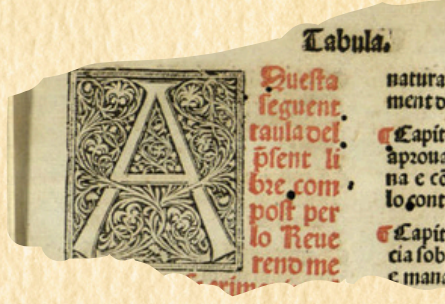
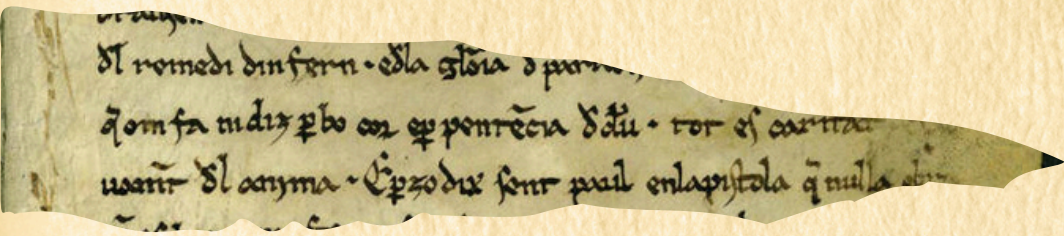
El català. Orígens i història [[en línia](#)]. Barcelona: Departament de Cultura. [Última consulta: 22 de novembre de 2024].

Ferrando, Antoni. *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Pòrtic: UOC, 2005.

Ginebra, Jordi. *Pompeu Fabra i la codificació del català* [[en línia](#)]. Barcelona: UOC. [Última consulta: 22 de novembre de 2024].

Martínez-Gil, Víctor. *Correctors i escriptors en la literatura catalana. El concepte de coautoria lingüística* [[en línia](#)]. Barcelona: IEC. [Última consulta: 22 de novembre de 2024].

Pinyol i Torrents, Ramon. Sobre la llengua de Verdaguer. *Llengua nacional* [[en línia](#)]. 2022, núm. 39, p. 33-34. [Última consulta: 22 de novembre de 2024].

CRÈDITS

Directora de la Biblioteca de Catalunya: Eugènia Serra Aranda
Coordinació i revisió del projecte: Marga Losantos (SAIOD), Marta Riera (Direcció)
Conceptualització del projecte educatiu: Tretze Cultura. Serveis Educatius i Culturals, S.L.
Desenvolupament de continguts: Tretze Cultura. Serveis Educatius i Culturals, S.L.
Disseny gràfic: Tretze Cultura. Serveis Educatius i Culturals, S.L.
Reproduccions fotogràfiques: Biblioteca de Catalunya. Àrea de Digitalització

© Biblioteca de Catalunya

